

ВПЛИВ СИСТЕМНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА

Система сучасної шкільної освіти недостатньо мірою приділяє увагу вихованню особистості, яка здатна творчо, самостійно мислити, має чітку моральну та життєву направленість, світогляд. В теорії навчальної діяльності та теорії розвиваючого навчання (система Д.Б. Ельконіна, В.В. Давидова) закладені принципи навчання та виховання, що дають можливість завдати та реалізувати логіку розвитку особистості, що вміє навчатися, має пізнавальний інтерес, вміє знаходити загальні способи вирішення не лише навчальних, а й життєвих завдань.

In the terms of headlonging and many-sided development of Ukraine the process of modernization not only in particular fields of education but the system of education in the whole takes place. These changes are explained by the context of the national and international development. The technical and technological advantages of computing today are clear, especially during the organization of professional training of present-day specialists-programmers. All these factors can be found in the development of the State Educational Standards.

Вступ

У процесі навчання у звичайних умовах (на уроках за традиційною системою) головною метою є знання, уміння, навички, у позаурочний час відбуваються різні заходи, які мають виховне спрямування.

Основний вид діяльності – навчання, у звичайних умовах не вирішує, на жаль, у достатній мірі проблеми виховання. А цей вид діяльності забирає більшу частину часу перебування дитини в школі, до того ж, у молодшому шкільному віці учбова діяльність є ведучою. Більшість вчителів, вихователів невдачі у вихованні списують на сім'ю, негативні впливи телебачення.

Аналіз дослідження публікацій

На наш погляд, тільки школа може здійснити опосередкований зв'язок із сім'єю та іншими інститутами у вихованні дитини. Саме система розвивального навчання (Д.Ельконіна, В.Давидова) спрямована, перш за все, на виховання особистості. Але для цього потрібно надати практичної реалізації принципу єдності навчання та виховання через надання учбовій діяльності ведучого характеру у розвитку особистості. Основною метою системи Д.Ельконіна, В.Давидова є формування суб'єкта навчальної діяльності. Спеціально організована навчальна діяльність має розвивальне значення.

Проблеми розвивального навчання (РН) у наш час доречно обговорювати стосовно того чи іншого конкретного віку, у відношенні конкретних новоутворень, у зв'язку з організацією конкретного виду навчання.

Дослідження, які проведені на великій кількості учнів, показують, що пізнавальні інтереси у системі РН до кінця початкової школи набувають стійкого характеру та починають виступати в якості дійового мотиву навчальної діяльності.

Крім того, у процесі систематичного виконання спільної навчальної діяльності у дітей формується потяг до групової роботи, розгорнута оцінка позитивних якостей однокласників та задоволеність своїм спілкуванням у класі.

Навчання основним предметам у системі орієнтоване на формування основ теоретичного мислення. Встановлено, що існує певний зв'язок рівнів морального розвитку дітей з рівнем сформованості у них основ теоретичного мислення.

Забезпечити передумови наступного розвитку основ теоретичного мислення та свідомості можливо у тому випадку, коли засвоєння знань молодшими школярами здійснюється через навчальну діяльність.

В.Давидов зазначає: «Тісний зв'язок між розвитком теоретичного мислення та моральною сферою молодших школярів свідчить про наявність у їх навчальної діяльності певної виховної функції. Основна причина в тому, що в РН більш розгорнуто та чітко, ніж у звичайних умовах, представлені елементи теоретичних знань та окремі компоненти навчальної діяльності, учбові дії, які пов'язані зі здійсненням учнями рефлексії, аналізу, планування змістовного типу. Саме це здійснює визначальний вплив на розвиток у молодших школярів теоретичного мислення (здатності до теоретичного узагальнення), пам'яті, а також уяви та таких форм відносин та узагальнення, які важливі для становлення моральної сфери особистості дитини» [2, с.363].

Дослідження показали, що у кінці старшого шкільного віку в основному завершується становлення структури особистості. Підсумком розвитку особистості є формування морального ідеалу, який виступає у якості усвідомленого мотиву життєдіяльності та побудова на його основі проекту життєвого шляху.

Особливу роль у процесі розвитку особистості відіграє колектив – навчальна спільність,

мікросередовище, яке забезпечує можливість розвитку, рефлексію.

Наші дослідження, дослідження психологів показали, що колектив класу у системі розвивального навчання перетворюється у референтну групу для особистості та виконує функцію моделі громадського суспільства. Саме в такому колективі (звичайно, за умов ефективної реалізації принципів системи Д.Ельконіна, В.Давидова) дитина вперше засвоює правові та моральні відносини, опробує їх у практичній діяльності. Без вирішення проблеми формування колективу неможливо розв'язати проблему розвитку особистості у сучасній системі виховання.

Отже, принципи навчання, виховання, які закладені в теорії навчальної діяльності, задають іншу логіку розвитку особистості дитини, ніж у звичайних умовах. Теоретичний зміст вже у початковій школі дає можливість суб'єктної поведінки в навчальній діяльності.

Система Д.Ельконіна, В.Давидова обґрунтовує природність розвитку дитини, ліквідує з самого початку негативні явища виховання, асоціальну поведінку молоді, О.Дусавицький зазначає: «Психологічні характеристики підліткового віку як важкого, кризисного є наслідком патології

розвитку особистості у молодшому шкільному віці. Вони задаються емпіричним змістом знань та авторитарними методами навчання в початковій школі, умовами, за яких дитина може бути тільки об'єктом зовнішньої дії» [6,с.111]

Значення досвіду побудови системи Ельконіна, Давидова ще й в тому, що виявляє та пояснює антигуманну сутність традиційної масової освіти та похідні з неї: асоціальну поведінку, неврози, наркоманію, бездуховність, молодіжну злочинність.

За даними масштабного соціологічного дослідження «Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотичних речовин» [4], більшість учнівської молоді декілька разів у житті, епізодично, а деякі - майже систематично споживають алкогольні напої. Вага тих, хто вживає алкоголь регулярно (тобто 40 разів і більше), збільшується. Таким чином, у свої 15-16 років кожна п'ята дівчина та кожний четвертий юнак вживали алкогольні напої 40 разів і більше. Порівнюючи ці результати з даними 1999 р. чітко бачимо тенденцію зростання рівня поширення вживання алкоголю і серед хлопців, і серед дівчат.

Таблиця 1

Розподіл відповідей різних за статтю респондентів на запитання: «Скільки разів протягом життя (якщо таке було) Ви вживали алкогольні напої?», %

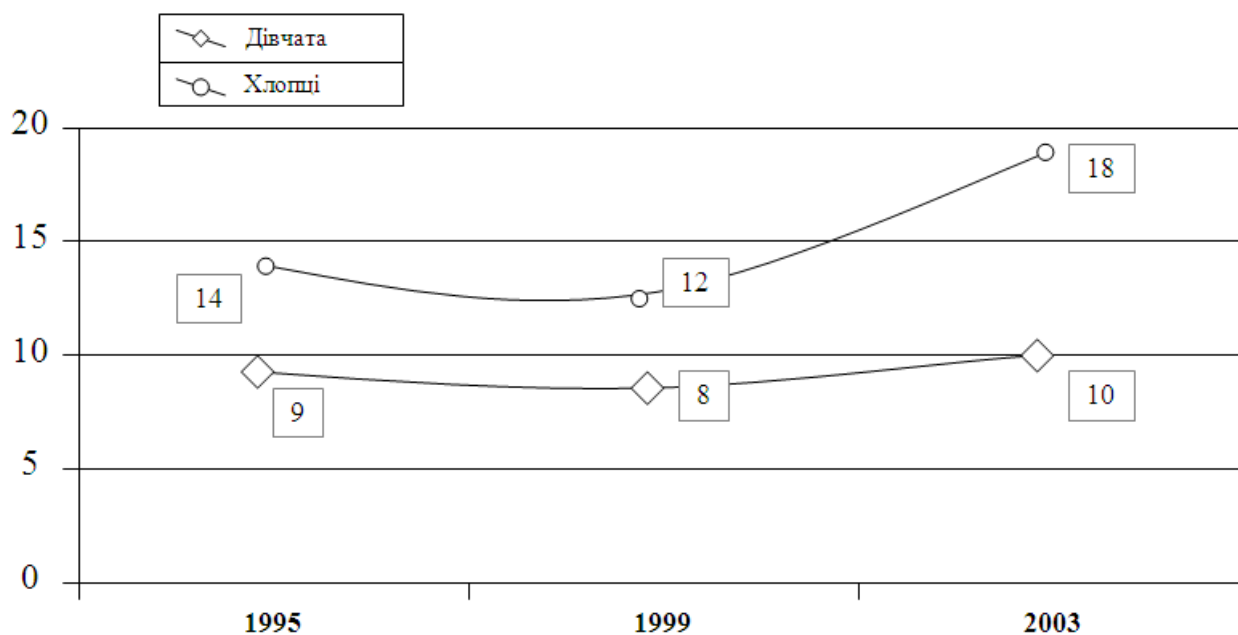
1999 рік				
Кількість разів	Хлопці 13-15 років	Дівчата 13-15 років	Хлопці 15-16 років	Дівчата 15-16 років
0	23	19	14	11
1 - 2	21	20	13	14
3 - 5	15	15	14	13
20 - 39	7	8	12	12
40 і більше	9	9	18	18
2003 рік				
Кількість разів	Хлопці 13-15 років	Дівчата 13-15 років	Хлопці 15-16 років	Дівчата 15-16 років
0	13	13	12	11
1 - 2	13	10	11	12
3 - 5	14	14	12	13
20 - 39	11	18	13	13
40 і більше	19	14	24	19

Загалом сучасна українська молодь цілком віддає належне чиннику «величезного або значного ризику» зашкодити власному здоров'ю не лише при регулярному вживанні будь-якої з наркотичних речовин, але й при одно-дворазовій спробі, і це дуже добре. Однак, як свідчать дані дослідження, існує й інша тенденція. Якщо у 1995 році серед опитаних 15-16річних 76,4% вважали, що від спроби марихуани або гашишу існує ризик зашкодити власному здоров'ю, то в 2003 році цей показник становив лише 64%, відбувається «зниження планки» усвідомленого ризику від вживання наркотиків.

Можна припустити, що соціально-економічна криза, руйнація соціокультурного середовища (руйнування моральних та поведінкових стереотипів, панування жорстокості та цинізму, втрата життєвих орієнтирів) привели до того, що в молодіжному середовищі ставлення до наркотиків з кожним роком стає все більш толерантним.

Дослідження показали, що часто підлітків та молодь до алкоголізації, наркоманії підштовхує також відсутність чітких цілей у житті, неадекватне уявлення про своє майбутнє, недостатня сформованість інтересів та мотивів життєвої активності.

Кількість підлітків, які за останні 30 днів відчували стан сп'яніння більше 3 разів, у динаміці, %

У щорічній доповіді Президентові України, Верховній раді України, Кабінету Міністрів Ук-

раїни про становище молоді в Україні аналізується стан злочинності серед неповнолітніх.

Таблиця 3

Кількість неповнолітніх з груп ризику, що перебували на обліку в органах внутрішніх справ (за даними Міністерства внутрішніх справ України)

Рік:	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Неповнолітні	1227	2502	2890	3397	3706	3986	3589	3391

Кількість неповнолітніх, засуджених за скоєні злочини (за даними Держкомстату України)

Рік:	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Всього	12659	16745	19043	18363	18165	17652	20016

Попри активну запобіжну діяльність, яку проводять правоохоронні органи, у молодіжному середовищі за останні 10 років виокремилися нові тривожні тенденції: відносно велика кількість юних правопорушників, ріст злочинів, які пов'язані з наркотиками, торгівлею людьми, проституцією, які не мали такого поширення у попередні роки [10].

На нашу думку, дуже важливий напрям у вирішенні питань попередження девіантної поведінки у молодіжному середовищі – об'єднання теоретико-методичних та практичних напрацювань, зусиль як науковців, так і практиків. У теорії учбової діяльності та теорії РН закладені принципи навчання та виховання, які дозволяють впровадити та реалізувати іншу логіку розвитку особистості дитини.

Загальні позитивні аспекти у випускників шкіл розвивального навчання, які відмічає адміністрація це :

- визначення майбутнього життєвого шляху відбувається у більшості учнів до 9 класу;
 - вміють ставити задачу самостійно та шукати шляхи розв'язання, вміють об'єктивно оцінити свої здібності та можливості;
 - дітей РН вирізняє від широкого загалу:
 - а) задоволення своїм вибором;
 - б) наявність перспективних життєвих планів;
 - в) оптимістичний (позитивний) погляд у майбутнє;
 - г) наявність різнобічних інтересів, особистої точки зору на вирішення проблем;
- Випускники шкіл РН демонструють формування у школі справжнього колективу: вони підтримують зв'язки після школи багато років, легко

адаптуються до навчання у ВУЗі, оскільки вміють працювати самостійно (є індивідуальними суб'єктами навчальної діяльності), розвинені комунікативна, соціальна, інформаційні компетенції.

Система Д.Ельконіна, В.Давидова озброює учнів необхідними інструментами: розвинений пізнавальний інтерес, загальні способи розв'язання задач. У більшості вищих навчальних закладів зараз впроваджується кредитно-модульна система організації навчального процесу (Болонський процес).

Методологія процесу навчання, оцінювання знань студента полягає в його переорієнтації із лекційно-інформативної на індивідуально-диференційовану форму навчання та на організацію самоосвіти студента.

В основу навчання ставиться самостійна творча робота студента, а це передбачає сформовані вміння вчитися, повноцінно здійснювати самостійну навчальну діяльність.

У структурі навчального навантаження студента за цією системою індивідуальна робота розглядається як один з основних компонентів навчальної діяльності і повинна займати значну частину його навчального навантаження.

Отже, щоб студенти могли бути успішними у навчанні в ВУЗі перш за все вони мають бути суб'єктами навчальної діяльності:

- мати сформований стійкий інтерес до обраної професії, без цього неможливе не тільки самостійна постановка учбової задачі, але й сприйняття її при постановці викладачем;
- застосовувати оптимальні способи розв'язання задачі, володіти способами логічного аналізу наукового тексту;
- здійснювати контроль та оцінку за ходом та результатом розв'язання задачі, тобто самостійний контроль та оцінка освітньої діяльності студентом.

У системі Д.Ельконіна, В.Давидова цілеспрямовано ставиться мета та визначаються засоби формування суб'єкта учбової діяльності: спочатку колективного суб'єкта (початкова школа), а потім – індивідуального суб'єкта (до 9 класу школи) – і цьому є підтвердження на практиці.

Уміти вчитися, знаходити способи розв'язання не тільки навчальних, теоретичних, але й життєвих задач важливо для кожної людини.

Сформувати ці вміння можливо через включення дітей в навчальну діяльність з перших днів перебування їх у школі.

На сучасному етапі є всі підстави розглядати систему розвивального навчання як прообраз нової системи розвивальної освіти. Але для цього потрібно будувати школу розвитку цілісної особистості у відповідності з психологічними закономірностями, з новими вимогами до організації навчальної діяльності студентів у ВУЗі, а також сучасного демократичного суспільства.

Література

1. *Виготский Л.С.* Развитие высших психических функций. – М., 1960.
2. *Давыдов В.В.* Теория развивающего обучения. – М.: Интор, 1996.
3. *Давыдов В.В., Репкин В.В.* Организация развивающего обучения в 5-9-х классах средней школы. – М.: Интор, 1997.
4. Динаміка поширення тютюнопаління, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед учнівської молоді України: 1995, 1999, 2003 роки / О.М. Балакірева та ін. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003.
5. *Дусаविцкий А.К.* Развитие личности в учебной деятельности. – М.: Дом педагогики, 1996.
6. *Дусаविцкий А.К.* Развивающее образование: теория и практика. Статьи. – Х.: 2002.
7. *Костюк Г.С.* Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К. – Радянська школа, 1989.
8. *Максименко С.Д.* Основи генетичної психології. – Київ, 1998.
9. *Максименко С.Д.* Генетическая психология (методологическая рефлексия проблем развития в психологии). М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2000.
10. Нове покоління незалежної України (1991-2001 роки): Щорічна доповідь Президентіві України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2001 р.). – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2002.
11. *Репкин В.В., Репкина Н.В.* Развивающее обучение: теория и практика. – Томск: Пеленг, 1997.